

TÜRÜK

*Uluslararası Dil, Edebiyat
ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*

2017, Yıl:5, Sayı:11

Geliş Tarihi:11.11.2017

Kabul Tarihi:13.12.2017

Sayfa:365-381

ISSN: 2147-8872

YURTDIŞINDAKİ KÜTÜPHANELERDE BULUNAN ESERLERİMİZDEN AYVANSARAYLI AFİF DİVANI VE ŞAİRİN HAYATI

Bilge Kaya Yiğit*

Özet

XVIII. yüzyıl hattat divan şairlerimizden olan Afif, Nakşibendî tarikatı halifelerindedir. Asıl ismi Salih'dir. Şairin hayatı ve eseri hakkında kaynaklarda yeterli bilgi yoktur. Divanı hakkında yeterli bilgi bulunmamasının sebebini şairin insanlara gücenmesi sebebiyle Ayvansaray'da inzivaya çekilmesine bağlayabiliriz. Afif hakkında çok kısıtlı bilgi veren birkaç eserde divanından dahi söz edilmemektedir. Afif'in Divanı, İngiltere British Museum Kütüphanesi'nde bulunmuştur. Divan, 14 Haziran 1924'de M. Nahman adlı bir şahıstan satın alınarak kütüphane kayıtlarına girmiştir, çok hacimli değildir ancak dönemin tarih, kültür, edebiyat, sanat tarihi alanlarına ışık tutacak bilgiler ihtiva etmektedir. Elde bulunan tek nüshası ta'lik hattıyla yazılmıştır. Eserde kasideden çok tarih şiirleri bulunmaktadır. Afif'in tarih düşürdüğü binalar, doğumlar, vefatlar hep İstanbul çevresindedir. Dolayısıyla şairin İstanbul'da doğup İstanbul'da -Eyüp'te, Ayvansaray'da- yaşadığı eserinden de anlaşılmaktadır. Divandaki Arapça ve Farsça şiirlerinden, yazılarından Arapça ve Farsçayı bildiği görülmektedir. Eserde kendi şiirleri yanında yer yer Seyyidâ, Müderris Avnî Efendi, Nesibâ, Nâzım, Hâfız gibi başka şairlerin şiirlerine de yer vermesi onun Divanının diğer Divanlara göre farklı yönlerinden birisidir. İstanbul Ayvansaray'da yaşamış ve divanı yurtdışında kalmış olan şairimizin eseri tarafımızca ayrıca incelenerek yayına hazırlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: XVIII. Yüzyıl Türk Şiiri, İstanbul-Ayvansaraylı Afif, Türk Hattat Şairler, Yurtdışı Kütüphanelerindeki Türkçe Divanlar

• Yrd. Doç. Dr., Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Eski Türk Edebiyatı Anabilim Dalı, bilge34@gmail.com

AYVANSARAYLI AFIF AND HIS WORK WHICH HAS BEEN IN ABROAD AND HIS LIFE

Abstract

Afif, who is one of the calligraphic poets of our had lived 18th century, he was branch of Naqshibendi sect. His name was Salih. There is not enough information about poet's life and work. The reason for not having enough information about his work because the poet was offended by the people and retreat his home in Ayvansaray. In a few works which give very limited information about Afif no information is given about his work. The work of Afif was found in the British Museum Library. The Divan was bought on 14 June 1924 from was named M. Nahman and included in library records it is not very voluminous but it contains information that will shed light on the history, culture, literature, art history areas of the period. The only copy found is in ta'lik style. There are many historical poems in the work. The number of 'kaside' is lower. Afif dates the buildings, births, deceased are always in İstanbul. Therefore, it is understood from his work that the poet was born in İstanbul and lived in İstanbul -Eyüp, Ayvansaray. From the Arabic and Persian poems in Afif's work, understood that he know Arabic and Persian. Apart from his own poems, Divan also includes poems of other poets such as Sayyidâ, Müderris Avnî Efendi, Nesibâ his work is one of the different aspects according to other works. Our poets who lived in İstanbul-Ayvansaray and stayed at his work abroad We are also preparing to publish by examining separately.

Key Words: XVIII. Century Turkish Poetry, Afif from İstanbul-Ayvansaray, Turkish Calligraphy Poets, Turkish Manuscript Works in Abroad Libraries

Giriş

Afif hakkında pek bilgi bulunmamaktadır. Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü projesinde Ayvansaraylı Afif Efendi başlığı altında İstanbul Ayvansaraylı olduğu 1226/1812 yılında vefat ettiği, Afif'in herhangi bir eserinin olup olmadığı hakkında bilgi bulunmadığı (Kaplan 2014:1) belirtilmiş; şiirleri, şairliği üzerine de değerlendirme yapılamamıştır. Arif Hikmet Tezkiresi'nde Afif hakkında 'asıl isminin Sâlih olduğu, Ayvansaray semtindeki hanesinde uzun müddet inziva ve ikamet etmesiyle meşhur olduğu, 1226/1812 yılında vefat ettiği, Afif-i ehl-i sühan vâsıl oldu me'vâya' mısraının ölüm tarihiyle ilgili mısra olduğu bilgisi mevcuttur (Ârif Hikmet 2014: 109). Sicill-i Osmanî'de Hoca Sâlih Afif Efendi hakkında, 'Nakşibendî halifelerinden olup Câbir bin Abdullah Ensarî¹ civarında inzivaya çekildi. 3 Şevval 1227(10

* Yrd. Doç. Dr., Abant İzzet Baysal Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Eski Türk Edebiyatı Anabilim Dalı. bilge34@gmail.com

¹ Hz. Cabir bin Muhammed'in babası sahabeden Hz. Câbir bin Abdullah'dır. Câbir bin Muhammed İstanbul Eyüp-Ayvansaray'da Câbir Camii haziresinde medfundur. <http://www.evliyalar.net/hz-cabir/> 25.11.17 Afif'in evi de Ayvansaray semtinde hazire civarındadır.

Ekim 1812)'de vefat eyledi. Eyüp'de Yâvedûd türbesi haziresinde medfundur. Âlim, fâzıldı' (Mehmed Süreyya 1996 :143) bilgisi verilmiş; bu eserde Afif'in Divanından, şairliğinden, hattatlığından bahsedilmemiştir. İstanbul Ayvansaraylı Afif'in ölüm tarihine, eserini yazdığı mekânlara, tarih düşürülen yapıların tarihinin şairin yaşadığı döneme uygun olmasına, mekânının İstanbul çevresinde oluşuna bakarak Divanını incelediğimiz Afif'le aynı kişi olduğu sonucuna varmaktayız. Afif, Divanı'ndaki on dokuzuncu gazelde, halkın dilinin kendisini rencide etmesi sebebiyle inzivaya çekildiğini ifade etmektedir.

Tuhfe-i Hattâtîn'de Afif başlığında '*hüsn-i hatt-ı yakûtâneyi Velî-i Acemî'den temeşşuk eylediğini Muhammed Ebherî risalesinde tashih ve tasrih-i silsile eder. Veled-i emcedleri İmadüddin ve Nureddin dahi zikr olunur*' (Süleyman Saadettin 1928 :310) bilgisi bulunmakta olup adı geçen Afif'in, Salih Afif'le aynı kişi olmadığı net olarak anlaşılmamaktadır, Tuhfe-i Hattâtîn'de anılan Afif'in incelediğimiz Afif'ten başka bir Afif olma ihtimali yüksektir. Divan'da belirttiğine göre Afif, Mehmed Esad Yesârî'nin öğrencisidir ve Müstakimzâde Tuhfe-i Hattâtîn'deki Afif maddesinde bu hususta bilgi vermemiştir. Afif hattat olduğu için hatla ilgili terimlere; kalem, kâğıt, hat, tezhip gibi kelimelere sıklıkla yer vermiştir. Üçüncü gazel kitâbet, on ikinci gazel kâğıt rediflidir. Şair ikinci gazelin beşinci beytinde 'Afif, kitap gibi kucağa almaya layık ve hatlarla, benlerle süslenmiş bir güzel bulunmaz' demektedir.

Haç u hâl ile müzeyyen dil-rubâ yokdur ' Afif
Lâyık-ı âgüş istinâs mânend-i kitâb (Gazel II/5)

Aşağıdaki kıt'ada 'Vahşet ve keder dünyasında, sevda gamının askerlerini uzaklaştırmak için hüsn-i hat ve güzel bir kitap gibi iki dostun yeterli olduğunu' ifade etmiştir. Burada şairin dünya hayatında sıkıntılar çektiği, bunlardan kurtulmak için kitaplara ve hüsn-i hatta sığındığı anlaşılmaktadır.

Ketîbe-i gam-ı sevdâyı def'e kâfidür
Diyâr-ı vahşet ü âlâmda dü yâr-ı enîs
Bulınmaz anlara şâliş sevâd-ı ' âlemde
Birisi hüsn-i kitâbet biri kitâb-ı nefîs (Kısa Kıt'a/1)

Aşağıdaki beyitte Afif, inzivaya çekilmenin insanı halkın dilinden koruduğunu, sağduyunun akıl sahibine bunu ifade ettiğini söylemektedir. Lübb-i cevz, ceviz içi anlamına da gelir. Cevizin içi de kabuk içinde -bir nevi inzivada- gelişen çok faydalı bir yemiştir.

İnzivâ halkuñ lisânından seni ihfâ ider
Lübb-i cevz erbâb-ı elbâba bunı inhâ ider (G XIX/1)

Aşağıdaki beyitte birikimini, gelirini ay gibi heva ve hevesi uğruna sarf eden kişinin elindeki para kesesini dilenci çanağına çevireceğini söyleyerek tasarruflu olmanın önemini, arzu ve isteğine, nefsine düşkün olmamak gerektiğini belirtmektedir:

Kamer-veş şarf iden râh-ı hevâya dağl ü irâdın
Elinde kîse-i nakdini keşkûl-i su 'âl eyler (Gazel XIII/3)

Aşağıdaki beyitte Afif, gönül adamlarının terazi gibi adaletten vaz geçmeyeceğini, kadir-kıymet bilip altın ve gümüşe itibar etmeyeceğini ifade etmektedir:

Ehl-i dil mîzân-veş itmez ‘adâletden güzër
Kâdr-i sengi ref idüp itmez rükün-ı sîm ü zer (Gazel XVIII/1)

Afif aşağıdaki beyitte alçak gönüllü olmayı tavsiye eder; ona göre yüce kişiler için alçak gönüllü olmak güzel bir haslettir, yüksek ağaçlar yaprağı ve meyveyi yerdeki su sayesinde elde eder.

Hıfz-ı ehl-i züldür ehl-i rif atüñ ārâyişi
Naḥl-i bālâ berg ü bārî âbdan peydâ ider (Gazel XIX/2)

Aşağıdaki beyitte velinimete dil uzatmanın insanı baş aşağı edeceğini söylemiş ve söğüt ağacı bu sırrı su kenarında ima eder diyerek velinimetin kadrini bilmek, ona dil uzatmamak gerektiğini ima eder.

Dil uzatmak ser-nigün eyler veliyy-i ni‘ mete
Bid bu sırra kenâr-ı âbda imâ ider (Gazel XIX/1, 2, 3)

Aşağıdaki beyitte ‘Ey Afif, ârifler için manevi hazine, en değerli hazinedir, mala tenezzül eylemez istiğna ederler’ diyerek maneviyata çok değer verdiğini ifade etmiştir.

Genc-i ma‘ nî ḥâşdur erbâb-ı ‘irfâna ‘ Afif
Eylemez mâla tenezzül çerḥa istiğnâ ider (Gazel XIX/7)

Yukarıdaki örneklerden anlaşıldığına göre Afif mütevazı, kanaatkâr, dürüst, tasarrufa, maneviyata önem veren bir şairdir. Uzun süre evinde inzivaya çekilmesinden dolayı da hassas, kırılğan bir yapıya sahip olduğu sonucu çıkarılabilir.

Afif’in ne zaman doğduğu, evlenip evlenmediği hakkında kaynaklarda bilgi yoktur. Divandaki tarih şiirlerinden tahminde bulunmaya çalışırsak tarih şiirlerinden en eskisi Sultan Mustafa oğlu Sultan Selim’in doğumu için yazılmış tarih (1175/1761) kıt’asıdır. Kaynaklarda III. Selim’in 1761’de doğduğu yazılıdır. Bu tarihte on beş-yirmi yaşlarında olabileceğini düşünürsek 1740-1745 yıllarında doğmuş olduğunu söyleyebiliriz. Divandaki şiirler arasında yeğeni(birader-zâdesi) Ahmed’in vefatıyla(1179/1765-1766) ilgili yazdığı şiir vardır, diğer şiirlerinde herhangi bir akrabası yakını hakkında bilgi bulunmamaktadır.

Afif’in mezar taşını tespit etmek için Yâvedûd Türbesini ziyaret ettik ancak haziredeki mezar taşları içinde şairin mezar taşına rastlamadık, yetkililerden aldığımız bilgilere göre toprak altında gömülü fazla sayıda mezar taşı olduğunu öğrendik, muhtemelen şairin mezar taşı toprak altında kalmış veya yerinden çıkarılıp başka yere taşınmıştır.

Afif’in divanına yurt dışı kataloglarını tararken rastlanmış ve İngiltere British Museum Kütüphanesi’nden temin edilmiştir. Bu çalışmada Afif’in hayatı hakkındaki kısıtlı bilgileri

Divanındaki bilgilerle birleştirerek ortaya çıkarmak ve Divanını araştırmacılara tanıtmak, divan hakkında bilgi vermek amaçlanmıştır. Eserde göze çarpan genel bilgilere göre Afif'in ismi Sâlih'dir, müderrislik görevinde bulunmuştur. III. Selim'in tahta çıkışı ile ilgili yazmış olduğu şiirin başlığından anlaşıldığına göre, Sultanın tahta çıktığında Afif'in müderrislik görevinde olduğu anlaşılmaktadır. Divan içinde tarih düşürülen şiirlerde verilen en eski tarih Sultan III. Mustafa oğlu Sultan III. Selim'in viladeti 1175/1761 olup en son tarihli hadise Gülistan Şerhi ve Mihr ü Mâh kitaplarının sahibi olduğu belirtilen Şemseddin Efendi'nin Anadolu kazaskerliğine tayini hakkındaki 1212/1797-1798 tarihidir.²

İslam Ansiklopedisi Murad Nakşibendî(1788-1848) başlıklı maddedeki '*Murad Nakşibendî on sekiz yaşına kadar çeşitli hocalardan özel dersler alarak kendini yetiştirdi. Daha sonra Hoca Neşet Efendi'nin talebelerinden Hoca Mehmed Efendi'nin derslerine devam etti. Nakşibendî şeyhi Abdullah Kâşgarî'nin halifesi Sâlih Afif Efendi'den Fars edebiyatının bazı klasiklerini, yine Hoca Neşet'in talebelerinden Süleyman Vahyî Efendi'den Şevket-i Buhârî Divanı'nı ve Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin Mesnevî'sini okudu.*' (Şentürk 2006: 188) ifadesinde Salih Afif'in Nakşibendî şeyhi olduğu, Fars edebiyatına ait bazı klasikleri, Murad Nakşibendî'ye öğrettiği bilgisine ulaşılmaktadır. Murad Nakşibendi ile ilgili bilgi verilen bu tarihler, Divan sahibi Salih Afif'in yaşadığı dönemle uyumludur; Murad Nakşibendî'ye ders verecek dönemlerde yaşamış olması kuvvetle muhtemel olduğundan, Divandaki şiirlerin Sultan Selim'in cülusu ile ilgili tarih şiirinin başlığında 'Müderrisinden Afif Efendi' şeklinde adı geçmekte ve Afif'in müderrislik yaptığını teyit etmektedir. Dolayısıyla 'Murad Nakşibendi maddesinde bahsi geçen Sâlih Afif'le, Divan sahibi Sâlih Afif aynı şahıstır.' diyebiliriz.

Afif'in vefat ettiği yıl 1227 (1812), Sultan II. Mahmud(1808-1839) hükümdardı. Afif, Sultan II. Mahmud'un tahta çıkışıyla veya onunla alakalı herhangi bir şiir yazmamıştır. Divandaki tarih şiirlerinden sonuncusu 1212/1797-1798 tarihli olup III. Selim dönemine denk gelmektedir. Bu durumda Afif, ya 1212-1226/1797-1812 tarihlerindeki olaylar için tarih şiiri yazmamış ya da bu tarihler arasında yazdığı şiirler Divanda bulunmamaktadır; belki de, şairin 1212/1791-1792 ve 1226/1812 vefatı tarihleri arasında yazmış olduğu şiirlerini de ihtiva eden bugün elde edemediğimiz başka bir divan nüshası olabilir.

Afif Divanı'nın Tavsîfi

Afif Divanı British Museum Kütüphanesi'nde Or. 9473 numara ile kayıtlıdır. Divanın baş tarafında kitabın M. Nahman isimli bir şahıstan 14 Haziran 1924 tarihinde satın alındığına dair İngilizce bilgi bulunmaktadır. Bu sayfadan sonra boş bir sayfada eski yazıyla 'Divân-ı Afif' yazısı altta da kırmızı mürekkeple kütüphanenin mührü vardır, mührün altında eski rakamlarla 291 rakamı yazılıdır. Divanın cilt kapaklarının fotoğrafı bulunmamaktadır. Bir mecmuanın içinde mi, müstakil kitap hâlinde mi olduğu tespit edilememiştir. Divana bu sayfadan itibaren yeni rakamlarla varak numarası verilmiştir. Divanın şiirlerin yer aldığı ilk

² Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi kataloglarında, Ahmed Şemseddin Efendi'nin Anadolu Kazaskeri olduğuna dair bilgi AE SSLM III 3 107 numaralı evrakta;1215 yılında Rumeli Kazaskerliğine tayin olduğu AE SSLM III 425 24390 numaralı evrakta geçmektedir.

sayfasındaki serlevha, çeşitli renklerde çiçek motifleriyle, resimleriyle süslenmiş olup tezhiplidir. Sayfa cetvelleri altın yaldızlıdır. Manzum metinler çift sütuna yazılmıştır, sütun cetveli de tezhiplidir. Manzumelerin başlıkları ve tarihler, şairin vurgulamak istediği kelimeler, konu başlıkları, mahlası ve bazı özel adlar ve rakamlar sürhla (kırmızı mürekkeple), diğer kısımlar siyah mürekkeple yazılmıştır. Gazeller bölümüne kırmızı rengin hâkim olduğu yaldızlı çiçekli serlevha ile başlanmıştır. Gazellerin başlıkları kırmızı mürekkeple kafiyelerine göre Arapça Harfî'l-elif, Harfî'l-bâ gibi kırmızı mürekkeple belirlenmiştir. Serlevhalı ilk gazel sayfası on bir satır, diğer sayfalar on beşer satırlıdır.

Divanın ilk şiirlerini Hz. Muhammed için yazılmış na't türündeki altı beyit ve Nef'î'nin sözüm redifli na'tına nazire olarak yazılmış kaside oluşturur. Eserin ilk sayfasındaki şiirler on bir satır hâlinde olup sonraki her bir sayfada on beşer satır bulunmaktadır ve şiirler yaldızlı cetvelle çerçevlenmiştir. Divanın her bir sayfası ayrı film pozu ile çekilmiştir ve toplam yetmiş üç poz bulunmakta olup iki poz- da boş sayfanın fotoğrafı vardır. Bu durumda eser, otuz altı varaktır. Eserde Afif'in kendi şiirlerinden başka, Derviş Paşa imamı Hâfız, Müderrisinden Avnî Efendi, Mü'ezzinbaşı Seyyidâ, Nâzım Efendi, Feyzî Efendi, Müderrisinden Avnî Efendi'nin yazmış olduğu tarih şiirleri, Enderundan Çıkma Nesîbâ'ya ait iki gazel ve son kısımda Madrub Ahmed Efendi, bazı müderrisler ve şairin dostlarının yazmış olduğu mensur metinler bulunmaktadır. Son varakta eserin müstensihinin kim olduğu, yazılış tarihi, yazarı hakkında bilgiler bulunmaktadır. Bu bilgilere göre Divanı hâfız, müezzin ve Şehzade Sultan Mehmed Han Camii'nde muvakkit olan Muhammed Efendi³ istinsah etmiştir.

Aff Divanı'ndaki Şiirlerin Muhtevası

Şair Divanına Hz. Muhammed için yazmış olduğu her biri kendi içinde kafiyeli, aynı vezinle yazılmış altı matla beytiyle başlamış ve beyitlerde, 'Habib-i Hak şüphesiz ki âlem kitabının başıdır, bu durum dibacede onu anmanın gerekliliğine işaretler; divit gözünün karalığını na't yazmak için feda etmiştir ve böyle davranması halkın gözünde onun itibarını elbette artırır. Hz. Muhammed'in aşkının incisi ile süslenen gönül gözünün terazisinde, taş ile dinarın değeri denktir. Güneşin gözünün çırası, Hz. Muhammed Mustafa'nın mekânından dolayı parlamasaydı günün yüzünün güzelliğinin geceden farkı olmazdı. Ey Allah'ın resulü ümmetin günahlarına nihayet yoktur; sen şefaate eyle ki perişan olmasınlar. Uzun hasret gecesinde vuslat ümidiyle âh sesleri yükselmekte, ey Allah'ın resulü yüzünü göster!' diyerek Hazreti Muhammed'e niyazda bulunmuştur.

Divandaki bu na't altı ayrı beyitten oluşmuştur, beyitlerin hepsi Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün kalıbıyla yazılmıştır. Daha sonra şairin Nef'î'nin sözüm redifli na'tına yazmış olduğu kırk iki beyitlik kasidesi bulunmaktadır. Divanında, Nef'î'ye nazire olarak yazdığı ve Nef'î gibi Divanın baş kısmına aldığı sözüm redifli na'tın bulunması onun etkisinde olduğunu, onu beğendiğini göstermektedir. Ayrıca Afif kendinden emin mağrur edası ile mübalağa sanatına fazlaca yer vermesiyle, Kemâl-i İsfahanî, Cemşid, Feridun gibi İranlı şair ve hükümdarları anması bakımından da Nef'î'ye benzemektedir. Aşağıdaki beyitte

³ Afif, Divanı'nda, Hâfız Muhammed Efendi'nin 1194/1780'de doğan Mustafa isimli oğlu için tarih şiiri yazmıştır.

sözlerinin Nef'î'nin sözlerini andırıldığını, onun ruhunu şâd ettiğini, onun takipçisi olduğunu dile getirmektedir.

Sözlerin yâd itdirür rûh-ı revânın şâd ider
Pey-rev-i Nef'î-i üstâd-ı zamânîdür sözüm

Sâlih Afif'in, Hz. Peygamberi medheden bu kasidesinden sonra Recep, Şaban ve Ramazan aylarıyla ilgili yazmış olduğu Farsça manzumeler yer almıştır. Üç aylarla ilgili Farsça beyitlerden sonra Hattat Mehmed Es'ad Yesârî Efendi'nin Farsça beyitlerine yer verilmiştir. Daha sonra Afif'in karanfil, gül, sümbül, lale gibi çiçeklerle ilgili yazmış olduğu, Suphizâde⁴'yi methettiği 'Kaside Be-İltizam-ı Esâmî-i Lale' başlıklı kasidesi bulunmaktadır.

Bu şiirde Suphi-zâde'den, onun Hz. Ali, Hâtem ve Ca'fer huyly olduğundan bahseder. Şairin daha sonraki şiirleri -gazeller bölümüne kadar- doğum, cami yapımı, I. Abdülhamid ve III. Selim'in tahta çıkışı, vefat gibi hadiseler için tarih düşürülmek amacıyla yazılmış genellikle kıt'a nazım şeklindeki şiirlerdir.

XVIII. yüzyılda, önceki asra göre kaside ve mesnevi sahasında ciddi bir azalma görülmektedir. Buna karşılık gazeller, tarihler, şarkı, murabba, mahammes, tahmis gibi nazım şekillerinin sayısında artış olmuştur. Şairlerin III. Ahmed ve III. Selim haricinde devlet adamlarından beledikleri ilgiyi bulamamaları da kasidelerin rağbetten düşmesinde etkili olmuştur. Şiirin günlük hayata daha açılması, kasidenin rağbetten düşmesine ve tarih türünün ise şairler için cazip hale gelmesine sebep olmuştur. Edebiyat hayatında caize peşinde koşan şairlerle dolmasının da tarih sayısını artmasında etkili olduğunu göstermektedir(Horata 2006: 456).

Afif Divanı'nda, tarih düşürülen hadiseye konu olan kişiler meslekleri, aileleri, memleketleri –Enderun'dan çıkma Nesîbâ, Müderisinden Afif Efendi, Kesriyeli Ahmed Paşazade Osman, Sultan Selim ibn-i Mustafa Han- ve benzeri isim ve sıfatlarla anıldığı gibi bazen sadece isimleri söylenmektedir. Divan'da Afif'in kendi şiirlerinden başka Mehmed Es'ad Yesârî, Müderisinden Avnî Efendi, Nesîbâ, Derviş Paşa İmamı Hâfiz, Müezzinbaşı Seyyidâ gibi farklı şairlerin şiirleri de bulunmaktadır. Tarih düşürülen hadiselerde belli bir kronolojik sıralama olmasa da viladet için yazılan şiirler daha başta, vefat için yazılan şiirler genellikle son kısmında yer almıştır.

Gazeller bölümü, elif'ten he harfine kadar kafiyelenmiş gazellerden oluşmaktadır. Gazellerden sonra on adet müfred ve sekiz adet kısa kıt'a bulunmaktadır. Bunlardan üçüncü ve dördüncüsü padişahın annesi adına yaptırdığı cami için tarih düşürülmek amacıyla yazılmıştır.

⁴ **Subhîzâde Feyzi**; asıl adı Feyzullah'tır. Şehremini rûznâmçecisi, şair Subhî Ahmed Efendi'nin oğludur. Tahsilini tamamladıktan sonra, babasının vefat etmesi üzerine onun yerine şehremini rûznâmçecisi olarak memuriyet hayatına başlamıştır(1101/1689-90). Bu görevinin ardından Çorlulu Ali Paşa'nın kethüda kâtipliğini, Osman Paşa'nın defterdarlık ve mektupçuluğunu görevini yürütmüştür. Bazı divan memuriyetlerinde görev yapmıştır. İstanbul'da 1152/1739 yılında vefat etmiştir(Ispirli 1997: 8-10, İnce 2005: 577).

32b ve 36a numaralı varaklarda, aradaki birkaç manzume dışında, çeşitli konularda yazılmış Türkçe ve Arapça mensur yazılar bulunmaktadır. Son sayfada kitabın yazılışı ile ilgili bilgiler ve bitiriliş tarihi olarak 1206/1791-1792 tarihi yazılıdır.

Afif Divanı klasik divanlar gibi na't, kaside, kıt'a nazım şekli ile başlayıp, huruf-ı hecâ tertibine göre sıralanmış 35 gazel, müfredat, mukattaat/kısa kıt'alar ve son kısımlarda beş sayfa 'Madrub Ahmed Efendi, Müderris Seyyid Süleyman 'Bazı Müderrisîn, Bazı Ehibbâ Lisanından Tahrir Olunmuş' mensur yazılar ve son sayfada dua ile eserin bitiriliş ilgili kayıtlar bulunmaktadır.

Genel olarak mevcut şiirlerin sıralanması klasik divan tertibine uygundur, ancak Afif, Divanında klasik dönem divanlarının geneline göre kıt'aya daha çok yer vermiştir; bu durum şairin yaşadığı yüzyılda kaside yazma oranının geçmiş yüzyıllara göre azalması eğiliminden veya aldığı eğitimin veya karakterinin kıt'a yazmaya daha uygun olmasından kaynaklanmış olabilir. Klasik dönem divanlarında genel olarak kasidelerin sayısı daha fazlayken Afif Divanı'nda kıt'aların oranı daha fazladır. Ayrıca Afif Divanındaki gazellerde kadından, aşktan, şaraptan bahseden beyitler kadar hikemî gazeller, kalem, kâğıt, mürekkep gibi hat terimlerinin yer aldığı hüsn-i hat konulu beyitlerin sayısı da fazladır. Afif'in gazellerinde hat terimlerine ve Hattat Mehmed Esad Yesârî Efendi'nin şiirine yer vermesi, onu anması, onun şiirine zeyl yazması, Afif'in hat sanatı ustası olduğunu ve Hattat Mehmed Esad Yesârî'nin talebesi olduğu bilgisini desteklemektedir. Divanından yola çıkılarak da onun şairliğinin yanında hattatlık, nakkaşlık sanatından çok iyi anladığı söylenebilir.

Afif'in tarih düşürdüğü binalar, doğumlar, vefatlar hep İstanbul çevresindedir. Dolayısıyla şairin İstanbul'da doğup İstanbul'da –Eyüp'te, Ayvansaray'da- yaşadığı eserinden de anlaşılmaktadır. Divan'daki Arapça ve Farsça şiirlerinden, yazılarından Arapça ve Farsça'yı bildiği görülmektedir. Divan'da kendi şiirleri yanında yer yer Seyyidâ, Müderris Âtîf Efendi, Nesibâ gibi başka şairlerin şiirlerine de yer vermesi onun Divanının diğer divanlara göre farklı yönlerinden birisidir.

Afif'i Etkileyen Şairler

XVIII. ve XIX. yüzyıl şairleri genel olarak Nedim'den etkilenmişlerdir ancak Afif'te Nedim etkisi belirgin bir şekilde görülmez. Nedim'in şiirlerinde İstanbul'un eğlence mekânlarına, sosyal hayatına dair çok fazla malzemeye rastlayabiliyoruz ancak Afif Divanı'nda İstanbul'dan o dönemin sosyal hayatından, yaşanan mekânlardan pek iz bulunmaz. Gerçek mekânlar ve şahıslar doğum, ölüm, cülus, yeni göreve atanma, bina, çeşme yapımı gibi tarih düşürmeye konu oldukları zaman tarih kıt'alarında anılır. Sicill-i Osmani'den, Ârif Hikmet Tezkiresi'ndeki malumattan ve Afif Divanı'ndan anlaşıldığına göre Afif uzun süre inziva hayatı yaşamıştır, belki bu yüzden belki karakterinden Afif'te, XVIII. veya XIX. asrın pek çok şairinin aksine Nedim etkisi belirgin değildir. Nef'î'nin 'sözüm' redifli na'tına nazire yazdığı ve bazı övgü ve tarih düşürdüğü kıt'alarında Nef'î'nin beyitlerine benzeyen şiirleri olduğu için Nef'î'yi beğendiği ondan etkilendiği söylenilebilir.

Aşağıdaki beyitte Nef'î gibi Kemal-i Isfahanî'yi de anmakta, kendi sözlerinin Kemal-i Isfahanî'nin hasret kaldığı, görmek istediği sözler olduğunu ifade etmektedir.

Noқта-i ҳаţţum süveydā-yı derūn-ı kātibi
Hasret-i çeşm-i Kemāl-i İşfahānī'dür sözüm (Sözüm Redifli Na't/21)

Afif aşağıdaki beyitte, sözlerinin Nef'î'nin şiirlerini hatırlattığını, onun ruhunu şad ettiğini, Nef'î'nin takipçisi olduğunu belirtmiştir.

Sözlerin yād itdirür rûh-ı revānın şād ider
Pey-rev-i Nef'î-i üstād-ı zamānidur sözüm (Sözüm Redifli Na't/22)

Aşağıdaki beyitlerde, Sultanı methederken İskender'i Dârâ'yı, Cem'i... anması ve ifade tarzı Nef'î'yi andırmaktadır.

Mālik-i mülk-i cihān İskender-i Dārā-tüvān
Ya' nī Hān ' Abdü'l-ḥamīd-i ' adl ü nuşret-intihā (Beylerbeyi sahilindeki çeşme için yazılan tarih/1)

Āfitāb-ı āsmān-ı salţanat encüm-ḥaşem
Ya' nī şāhenşāh-ı ' ālem sāye-i Perverdigār

Muştafā Hān-ı kerem-perver şeh-i ' ālī-nijād
Şāh-ı vālā-menzilet ḥākān-ı gerdün-iḳtidār

Ol şehensāhuñ ' ulüvv-i şānına nisbet olur
Şevket-i İskender ü Dārā vü Cem bī-i' tibār (Sultan Selim'in viladeti için yazılan kıt'anın 17,18, 19. beyitleri)

Divan'daki bazı hikemî şiirlerden hareketle Afif'in Nâbî'den etkilendiğini, onu örnek aldığını söyleyebiliriz.

Şaḳın şüret-nümā-yı bī-me'āl olma serāb-āsā
Şuver ' arz itmege ser-māye lāzımdur şehāb-āsā

Teveccüh idüp erbāb-ı derūna menzil al yoḥsa
Ḳalursın zīr-i bār-ı ḥāne-ber-düşide bāb-āsā (Gazel I/1-2)

Ḥaṭ u ḥāl ile müzeyyen dil-rubā yokdur ' Afif
Lāyıḳ-ı āgüş istinās mānend-i kitāb (Gazel II/5)

Ṭutan çün ḥalkā bāb-ı ḥalkı destin bī-nevāl eyler
Yed-i maḥlūḳdan feryādı her dem ḥasb-i ḥāl eyler (Gazel XIII/1)

Olanlar der-geh-i Rezzāk'a gerden-beste-i teslīm
Şusuz ḳonmaz ḳanādīl-i mesācid gibi ḳalmaz ac (Gazel VII/4)

Divan'daki beyitlerden anlaşıldığına göre Afif'in şairliği yanında hattatlığı da vardır. Hat sanatında Mehmed Esad Yesârî, Râgıbî ve Reşid⁵den etkilenmiştir.

Reşk ile ağzı şulandı lüle-i kilkün ' Afif
Didi çün kilk-i Reşidâ gel beni yek-pâre aç (Gazel VI/II)

Kilk-i ter-i Reşid-i hüner-verle bu zemîn
Buldı ' Afif mâye-i şad âb u tâb-ı ruḥ (Gazel IX/5)

' Afifâ ḥâme böyle bir ḡazel tarḥ itdi şevḳ ile
Olinca pey-rev-i kilk-i Reşid-i pāk-isti' dād (Gazel X/6)

Reşidâ-yı süḥan-pîrâya taḳlîd idicek ḥâmem
' Afifâ itdi kesb-i revnaḳ-ı ḥüsn ü bahâ kâḡız (Gazel XII/9)

Ḥâmem ' Afif semt-i Reşidâ'da şevḳ ile
Bir başḳa feyz buldı olup hem-zebân-ı feyz (Gazel XXIV/8)

Meddâḥ olinca ḥâme Reşidâ gibi ' Afif
Yüz tıtdı ḥüsn-i dîger ile iştiḥâra ḥaḫ (Gazel XXV/5)

Reşid-i pāk-edâya ' Afif pey-rev olup
Reh-i nazîreye mâ' il o râhdan maḥzûz (Gazel XXVI/5)

' Afif reh-rev-i taḳlîddür bu vâdî-i nev
Olup Reşid-i ma' ârif-şî' ârdan mesmû' (Gazel XXVII/5)

Pey-rev-i kilk-i Reşidâ olıcaḳ ḫab' um ' Afif
Şeb-çerâḡ-ı dilden aldı revnaḳ u zîver çerâḡ (Gazel XXVIII/7)

' Afif-i ḥâme Reşidâ'ya iḳtidâ iderek
Sütür-ı nazmumı tertîb itdi şaf-der-şaf (Gazel XXIX/6)

'Yesârî Efendi'niñ Tārîḫ-i Mısrâ'ınıñ Bâlâsına Yapılan Ḳaşıdedir' başlığında Abdülhamid ve yaptırmış olduğu cami methedilmektedir Yesârî'nin tarih beyti aşağıdadır.

Yesârî ḡâyet-i resm-i edeble yazdı tārîḫin
' İbâdet-gâh-ı vâlâ maḫfil-i ra' nâ-yı sulṫânî 1193/1779-1780

Sözüm redifli na'tta Râgıbî aşağıdaki beyitte anılmıştır:

⁵ Reşid, Yusuf oğlu Hattat Eğrikapılı Mehmed Râsim oğlu Mehmed Reşid Efendi, İstanbullu'dur. Babası gibi hattattır. Darbhane-i âmire kâtipliği yapmış, 1227/1812'de vefat etmiştir. (Kurnaz, Tatçı, 2001: 347)

Şafha-i ‘ âlemde tâ kim haţţ-ı ya‘ kûti gibi
Râgıbî’nün⁶⁶ zîver-i faşş-ı dehânıdur sözüm (Sözüm Redifli Na’t/41)

Salih Afif Efendi (ö.10 Ekim 1812) XVIII. yüzyılda, İstanbul’da son devir büyük Mevlevi Divan şairi Şeyh Galip’le(ö. 3 Ocak 1799) ve dönemin büyük musiki üstadı Dede Efendi(ö. 1846) ile aynı asırlarda ve yakın mekânlarda yaşamıştır. Onlarla bir araya gelme, aynı kültür ve sanat ortamında bulunma ihtimali çok yüksektir ancak eserinde Şeyh Galib’i, Dede Efendi’yi anmamıştır. XVIII. ve XIX. yüzyılda yaşamış pek çok divan şairini etkilemiş olan Lale devrinin yenilikçi şairi Nedim’den (ö. 1730) belirgin bir şekilde etkilenmemiş eserinde Nedim’i de anmamıştır. Divan’da Nef’î’nin ‘sözüm’ redifli kasidesine nazire yazılmış ve adı anılmıştır. Osman Horata’nın tespitine göre, ‘bu asırda en çok tanzir edilen şairlerin başında Nef’î ve Nâbî gelmektedir. Bâkî, Fuzulî ve Şeyhülislam Yahya, Sabit gibi şairlere yazılan nazireler de önemli yer tutar. Asrın başında Nedim’in, sonunda Şeyh Galib’in yetişmesiyle, şairlerin ilgisi onlara da yönelmiştir(2009:53).

Hasibe Mazıoğlu, XVIII. ve XIX. yüzyıl şairleriyle ilgili olarak, ‘eski edebiyatımızda kaderiyeciliğin bedbin dünya görüşüne ve hayat anlayışına dayanan fikirler Nedim’e gelinceye kadar söylene söylene eskimiştir. XVIII. asrın şairlerine edebiyatın bu muayyen fikir unsurlarını ifadede bir orijinalite, bir yenilik göstermek imkânı kalmamıştır. Bu yüzden XVIII. ve XIX. asrın şairleri fikir bakımından ya Nabi yolunda yürümüşler ya da tasavvufu yeniden şiire getirmeye çalışarak düşünüşte geleneğin dışına çıkacak herhangi bir hareket gösterememişlerdir (1992:36).’ diye tespitte bulunmuştur.

XIX. yüzyılın genel durumu ile ilgili olarak İsmail Ünver, yüzyılın şairlerini, Nedim gibi mahallileşme akımını sürdürme eğiliminde olanlar; dinî-tasavvufi şiirler yazmaya meyilli olanlar ile şiirde eskiye dönüş, özellikle XVII. yüzyılın büyük şairlerini örnek alarak divan şiirine yeniden hayat verme çabalarında olanlar(2004:100) şeklinde üç gruba ayırmıştır. Bu tasnifi XVIII. yüzyılın ikinci yarısı için de göz önünde tutarsak, Afif’in XVII. yüzyıl şairlerini özellikle kasidelerinde ve övgü konulu tarih kıt’alarında, manzumelerinde Nef’î’yi, yer yer nasihat veren hikemî konulu beyitlerinde ise Nâbî’yi örnek aldığını söyleyebiliriz. Ayrıca Afif’in şiirlerinde zincirleme isim tamlamalarını çok kullanması, soyut ve somut kelimelerin bir arada yer aldığı tamlamalara yer vermesi, mana derinliğine önem vermesi, orijinal mazmunlar bulma eğiliminde olması, yeni mazmunlara yer vermesi gibi sebeplerle sebki-Hindî akımından etkilendiğini söylemek mümkündür.

Afif onuncu gazelinin birinci beytinde,
O dem kim va‘ d-i teşrîfiyle ‘ uşşâkı ider dil-şâd
Olur diller hevâ-yı mağdemiyle şahn-ı Sa‘ d-âbâd (Gazel X/1)

Sevgilinin gelişyle âşıkların gönlünün Sadabad gibi şen olduğunu söyleyerek Lale Devri’nin eğlence merkezi Sadabad’ı Divanında bir kere anmıştır.

⁶⁶ Râgıbî’nün kelimesi Râgıbî’nin ve râgıbînin, râğbet edenlerin anlamlarında tevriyeli olabilmektedir.

Divan'da adı çokça anılan şairler Reşid, Saf-der, Râgıb, Sermed gibi genellikle hattat olan şairlerdir. Afif'in kendi de hattat şair olduğu için, kendisi gibi hattat şairleri daha fazla anmıştır.

Afif'in Nef'î Tarzına Benzeyen Beyitlerinden Örnekler:

Āfitāb-ı āsmān-ı salţanat encüm-ھاşem
Ya' nī şāhenşāh-ı 'ālem sāye-i Perverdigār

Muştafā Hān-ı kerem-perver şeh-i 'ālī-nijād
Şāh-ı vālā-menzilet hāķān-ı gerdūn-iķtidār

Ol şehensāhuñ 'ulüvv-i şānına nisbet olur
Şevket-i İskender ü Dārā vü Cem bī-i' tibār (Viladet-i III. Selim / 17-19)

Mālik-i mülk-i cihān İskender-i Dārā-tüvān
Ya' nī Hān ' Abdü'l-hamīd-i 'adl ü nuşret-intihā (Beylerbeyi Çeşmesi 1. Beyit)

Nābî Tarzına Benzeyen Beyitlerinden Örnekler:

Āsmān-āsā iden cem' -i nuķūd-ı sīm ü zer
Sīnesine dāğ ider mişl-i nücūm u āfitāb (G II/4)

Müdām ednālara zer-pāş olan dest-i nevāzişle
Olur hurşid-veş dā'im ser-i ehl-i cihāna tāc

Ġnā-yı ķalb ile hemyān-ı hāķı pūr iden çün çāh
Naşibin ğaybdan alur da olmaz āhara muhtāc

Olanlar der-geh-i Rezzāk'a gerden-beste-i teslīm
Şusuz ķonmaz ķanādīl-i mesācid gibi ķalmaz ac

Dem-i ğāret olan deryā-dil eyler zāyi' in taşşīl
Şuyun bulur yine der yā hū eger eylese tārāc (G VII/2-5)

Āb u rūyuñ hıfz idüp cevher gibi bul i' tibār
Yohsa ebr-āsā seni āşüfte eyler rüzgār (G XV/1)

Yukarıdaki beyitlere bakınca Afif'in kaside ve tarih şiirlerinde Nef'î'nin, hikemî konulu gazellerinde Nābî tesirinde kaldığı görülmektedir.

Afif Divanı'nda Tarih Düşürülen Hadiseler

Divan'da ismi geçen tarihî şahsiyetler	Ne sebeple anıldığı	Tarih
III. Ahmed oğlu I. Abdülhamid (Kıt'a)	Sahil kenarında yaptırmış olduğu camiye metheden	1192/1778-1779 6 beyitli

	şiir	
I.Abdülhamid (Müfred)	Cami yanındaki çeşme için tarih	1192/1778-1779 1 beyit
Esmâ Sultan (Müfred)	Vilâdet	1192/1778-1779 1 beyit
I.Abdülhamid oğlu Süleyman(Müfred)	Vilâdet	1193/1776-1777 1 beyit
Şeyh Emir Buhârî mahdumu Abdurrahman Nesib (Kıt'a)	Vilâdet	1193/1779-1780 5 beyit
Kesriyeli Ahmed Paşa-zâde Osman Bey Efendi mahdumu Mehmed Sadık (2 adet müfred)	Vilâdet	1190/1776-1777 2 beyit
Kesriyeli Ahmed Paşa-zâde Osman Bey kerimesi Nefise(Kıt'a)	Vilâdet	1193/1779/1780 2 beyit
Mustafa Han oğlu III. Sultan Selîm (Kıt'a)	Vilâdet	1175/1761 27 beyit
Yusuf Paşa(Koca) (Kaside)	Sadaret	1200/1786 11 beyit
I.Abdülhamid Han (Kıt'a)	Beylerbeyi'nde cami yanındaki çeşme	1192/1778-1779 12 beyit
I.Abdülhamid Han I. (Kıt'a)	Beylerbeyi'nde cami yanındaki çeşme	1192/1778-1779 7 beyit
Yesârî (Kaside)	I.Abdülhamid.'in yaptırdığı cami için Yesârî'nin yazdığı beytin tanziri	1193/1779-1780 13 beyit
Âtîf-zâde Ömer Vahîd Efendi (Kaside)	Defterdar oluşu	1182/1768-1769 9 beyit
I.Abdülhamid (Kıt'a)	Beylerbeyi Camii yakınındaki Mektep	1192/1778-1779 2 beyit
I.Abdülhamid oğlu Mustafa (Kıt'a)	Vilâdet	1193/1779-1780 3 beyit
Şehzade Camii hizmetkârlarından Hatib-zâde Ahmed Efendi (Kıt'a)	Sakal bırakma	1192/1778-1779 5 beyit
III. Ahmed oğlu Abdülhamid Han (Kıt'a)	Cülûs	1187/1774 2 beyit
III. Ahmed oğlu Abdülhamid (Müfred)	Cülûs	1187/1774 1 beyit
III.Ahmed oğlu I. Abdülhamid (Mısra-Mücevher Tarih)	Cülûs	1187/1774 1 mısra
Şeker-zâde Seyyid Feyzullah mahdumu Ubeydullah (Kıt'a)	Vilâdet	1194/1780 5 beyit
I.Abdülhamid kızı Rabia Sultan (Kıt'a)	Vilâdet	1194/1784 10 beyit
Â'îşe Sıdka (Kıt'a)	Vefat	1185/1771-1772 4 beyit
Â'îşe Sıdka (Müfred)	Vefat	1185/1771-1772 1 beyit
Nâzım Efendi-zâde Ahmed Efendi mahdumu Seyyid Muhammed Ârif (Kıt'a)	Vilâdet	1195/ 1780-1781 6 beyit
Şeh-zâde Camii hizmetkârlarından Hatip-zâde Ahmed Efendi oğlu Mehmed Tâhir (Kıt'a)	Vilâdet	1194/ 1784 7 beyit
Derviş Mustafa İzzet (Kıt'a)	Vefat	1203/1788-1789 2 beyit
III. Selim (Kıt'a)	Zeynep Mabedi inşaatı	1203 /1788-1789 3 beyit

Kapan Nâibi İbrahim Efendi'nin oğlu Mehmed Şerif (Kıt'a)	Vilâdet	1194/1780 7 beyit
Seyyid Emin Efendi kızı Semiyye Adeviyeye (Kıt'a)	Vilâdet	1210/1795-1796 9 beyit
Dergâh-ı âli zâimlerinden Ali Ağa (Kıt'a)	Sakal bırakma	1194/1780 8 beyit
I. Abdülhamid kızı Melikşah (Kıt'a)	Vilâdet	1195/1781-1782 5 beyit
Rabia (Kıt'a)	Vilâdet	1210/1795-1796 2 beyit
Aziz Monla Efendi (Kıt'a)	İzdivac	1211/1796-1797 5 beyit
Koca Mustafa Paşa mütevellisi Ahmed Ağa mahdumu Mustafa İzzet (Kıt'a)	Vilâdet	1196/1781-1782 8 beyit
Sâlih Afif (Nazm)	Afif Divanı'nın tamamlanması	1211/ 1796-1797 6 beyit
Muvakkit Şehzâde Hâfız Muhammed Efendi mahdumu Mustafa (Kıt'a)	Vilâdet	1194/1780 4 beyit
Şemseddin Efendi (Kıt'a)	Anadolu Kazakeri olması	1212 /1797-1798 11 beyit
Muvakkit Şehzâde Hâfız Muhammed Efendi mahdumu Mustafa Sâfi (Kıt'a)	Vilâdet	1194/1780 11 beyit
İzzet Paşa -Derviş Paşa İmamı Hafız lisanından- (Kıt'a)	İkinci defa mühür alması	1195/ 12 beyit
Tevfik Efendi -Avnî Efendi lisanından- (Kaside)	Fetva makamına gelmesi	Tarih 16 beyit
I.Abdülhamid oğlu Sultan Mahmud -Derviş Paşa İmamı Hafız lisanından- (Kıt'a)	Vilâdet	1199/1784-1785
I.Abdülhamid I kızı Fatma Sultan (Kıt'a)	Vilâdet	1197/1782-1783 6 beyit
I.Abdülhamid mahdumu Sultan Mehmed (Kıt'a)	Vilâdet	Tarih 23 beyit
III.Selim –Seyyidâ lisanından- (Kaside)	Cülûs	1196/1781-1782 19 beyit
Halil İbrahim -Nâzım Efendi lisanından- (Kıt'a)	Vezâret	1197/ 1782-1783
Tophane Camii muvakkiti Mustafa mahdumu Halil (Kıt'a)	Vilâdet	Tarih 5 beyit
I.Abdülhamid kerimesi Saliha Sultan -Feyzî Efendi Lisanından- (Kıt'a)	Vilâdet	1201/1786-1787 7 beyit
Mustafa Han oğlu Sultan III. Selim (Kıt'a)	Cülûs	1203/1789 11 beyit
III.Sultan Selim -Avnî Efendi lisanından- (Kıt'a-Musammat)	Cülûs	1203/1789 12 beyit
III.Sultan Selim (Kıt'a) –Müderrişinden Afif Efendi Lisânından	Cülûs	1203/1789 12 beyit
Molla İbrahim mahdumu Nazif Ahmed (Kıt'a)	Vilâdet	1208/1793-1794 11 beyit
Reis Numan Efendi (Mısra)	Vefat	1180/1766-1767 1 beyit
Müzehhipbaşı Hasan Efendi (Kıt'a)	Vefat	1193/ 1779-1780 8 beyit
Ahmed Ağa (Afif'in biraderzadesi) (Kıt'a)	Vefat (Mezar taşı yazısı)	1179/ 1765-1766 3 beyit
Hatib-i Kaygan Hacı Ahmed (Nazm)	Vefat	1185/ 1771-1772 3 beyit
Şehzade Camii Müezzinbaşısı Ali Murteza (Kıt'a)	Vefat	1185/1771-1772 4 beyit
Nesibe (Kıt'a)	Vefat	1193/1779-1780 3 beyit
Müderriş Enis (Kıt'a)	Vefat	1189/1775-1776

		3 beyit
Mustafa mahdumu Seyyid Mehemmed (Kıt'a)	Vefat	1192/1778-1779 2 beyit
Şerife Rukiyye (Kıt'a)	Vefat	1192/1778-1779 2 beyit
Hafsa (Kıt'a)	Vefat	1200 / 1785-1786
Hacı Muhiddin Camii imamı Muhammed Said (Kıt'a)	Vefat	1196/1781-1782 2 beyit
Kaptan İbrahim Paşa kerimesi Hacer Hanım (Kıt'a)	Vefat	1205/1790-1791 2 beyit
Subhi-zâde Ali Necib Efendi (Kıt'a)	Vefat	1179/1765-1766 3 beyit
Tekye-i Balçık Şeyhi Abdülgani (Kıt'a)	Vefat	1203/1788-1789 3 beyit

Tabloda görüldüğü gibi, Beylerbeyi Camii⁷ yapımı (2), Zeynep Mabedi inşaatı (1), Beylerbeyi Camii yanındaki okul inşası (1), Beylerbeyi Camii yakınındaki çeşme inşası (3), Koca Yusuf Paşa'nın sadrazam oluşu (1), I. Abdülhamid'in tahta geçişi (3), III. Selim'in tahta geçişi (4), sakal bırakma (2), izdivaç (1), Afif Divanı'nın tamamlanması (1), makam tayini (4), III. Selim'in doğumu (1), viladet (24), vefat (17) adet olmak üzere tarih düşürülen toplam altmış beş adet şiir vardır. Bu şiirlerin birkaç tanesi hariç hepsi kıt'a nazım şekliyle yazılmıştır.

En eski tarih Sultan Selim'in viladeti 1175/1761 ve en yeni tarih Şemseddin Efendi'nin Anadolu Kazaskerliğine tayini 1212/1797-1798 konusundadır. Divan'da Afif Divanı'nın tamamlanmasıyla ilgili 1210 tarihli şiir bulunduğu görülmektedir.

SONUÇ

Bu çalışmada XVIII. yüzyıl hattat Divan şairlerimizden Ayvansaraylı Afif'in hayatı ve Divanı incelenmiştir. Tespit ettiğimiz bilgilere göre şair İstanbul Ayvansaray Eyüp civarında yaşamıştır. Doğum tarihi bilinmemektedir. Yazmış olduğu tarih şiirlerinden tahminen 1740-1745 yıllarında doğduğunu söyleyebiliriz. Nakşibendi tarikatı halifelerindedir. Şairin hayatı ve eseri hakkında kaynaklarda yeterli bilgiye rastlanamamıştır. Afif hakkında çok sınırlı bilgi veren bir kaç eserde Divanı olup olmadığı hakkında dahi bilgi yoktur. Afif'in Divanı çok hacimli değildir ancak dönemin tarih, kültür, edebiyat, sanat tarihi alanına ışık tutacak bilgiler ihtiva etmektedir. Ayrıca şair hattat olduğu için o dönemde yaşamış olan Mehmed Esad Yesârî, Râgıbî, Râmî, Reşid gibi hattat şairleri, hattatları anmıştır. Divan'da Afif'in şiirleri arasında Müderris Avnî, Nesîbâ, Derviş Paşa İmamı Hâfız gibi şairlerin şiirlerine de yer verilmiştir.

Divan'da XVIII. yüzyıl şairlerinin genelinde görüldüğü gibi tarih kıt'alarının sayısı, kasidelerin sayısına göre daha fazladır. Kıt'alardan başka otuz beş adet gazeli vardır. Gazellerden sonra kısa kıt'alar ve altı adet müfred gelmektedir. Şiirlere baktığımızda şairin kasidelerinde Nef'î'den etkilendiğini söyleyebiliriz. Ayrıca Afif'in şiirlerinde zincirleme isim tamlamalarını çok kullanması, soyut ve somut kelimelerin bir arada bulunduğu tamlamalara yer vermesi, mana derinliğine önem vermesi, orijinal mazmunlar bulma eğiliminde olması, yeni mazmunlara yer vermesi gibi sebeplerle sebk-i Hindî akımından etkilendiğini söylemek

⁷ Beylerbeyi Camii, İstanbul Beylerbeyi semtinde, Boğaziçi'nin Anadolu yakasında I. Abdülhamid tarafından 1192/1778-1779'da yaptırılmış olan camidir (Afif : 1206/1791-1792 :4b-5a).

mümkündür. Gazellerinde öğüt verici, hikemî tarzda yazdığından Nâbî etkisinde kaldığını söyleyebiliriz. Ayrıca kaynaklarda ve şiirlerinde bahsedildiğine göre şair, insanların dilinin kendisini incitmesi sebebiyle belli bir süre inzivaya çekilmiştir. XVIII. yüzyılda İstanbul'da yaşamış 3 Şevval 1227(10 Ekim 1812) İstanbul'da vefat etmiş, Yâvedûd türbesi haziresinde defnolunmuştur.

KAYNAKÇA

- Aff, Divan-ı Aff (1206/1791-1792) British Museum OR_9470.
- AKKUŞ, Metin (1993) Nef'î Divanı, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Ârif Hikmet (2014) Tezkire-i Şuara, Hazırlayan Sadık Erdem, TTK Yayınları, Ankara.
- Ayvansarayî Hüseyin Efendi vd. (2011) Hadikatü'l-Cevâmi, Hazırlayan Ahmed Nezh Galitekin, İşaret Yayınları, İstanbul.
- Ayvansarayî Hüseyin Efendi vd. (1987) Hadikatü'l-Cevâmi, Hazırlayan İhsan Erzi, Tercüman Yayınları, İstanbul.
- Bursalı Mehmed Tâhir (2000) Osmanlı Müellifleri, Hazırlayan Cemâl Kurnaz-Mustafa Tatçı, Bizim Büro Yayını, Ankara.
- Câbir bin Muhammed el-Ensârî (2017)<http://www.evliyalar.net/hz-cabir>, 25.11.2017
- CEYLAN, Ömür (2013) 'Klasik Şiirin Büyüyen Gölgele Yüzyılı (1701-1800)', 237-291. sayfalar, Türk Edebiyatı Tarihine Bir Bakış Eski Türk Edebiyatı, Kurgan Yayınları, Ankara.
- ÇAĞBAYIR, Yaşar (2007) Ötüken Türkçe Sözlük, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- ÇAKIR, Müjgan (2014) Seyyid, Seyyidâ, TEİS.
- DEVELLİOĞLU, Ferit (2010) Osmanlıca-Türkçe Lugat, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara.
- HORATA, Osman (2006) Klasik Estetikte Hazan Rüzgârları Son Klasik Dönem (1700-1800), Türk Edebiyatı Tarihi, II. cilt, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul.
- HORATA, Osman (2009) Has Bahçede Hazan Vakti XVIII. Yüzyıl Klasik Dönem Türk Edebiyatı, Akçağ Yayını, Ankara.
- İNCE, Adnan (2005) Tezkiretü'ş-şuarâ Sâlim Efendi, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayını, Ankara.
- İPEKTEN, Haluk (2014) Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- İPEKTEN, Haluk vd. (1988) Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayını, Ankara.
- İSPİRLİ, Serhan (1997) Subhî-zâde Feyzî'nin Hayatı, Edebi Kişiliği ve Hamsesi (İnceleme-Tenkitli Metin) Atatürk Üniversitesi SBE TDE Eğitimi Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Tez Yöneticisi Rıdvan Canım.
- KÜÇÜK, Mustafa vd.(1995) Başbakanlık Osmanlı Arşivi Katalogları Rehberi, Ankara.
- KAPLAN, Yunus (2014) Ayvansaraylı Afif Maddesi, Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü Projesi.
- KAPLAN, Yunus (2014) Yesârî Mehmed Esad Efendi, Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü, Ankara.
- KARATAY, Halit (2008) Hattat Divan Şairleri, Akçağ Yayınları, Ankara.

- MAZIOĞLU, Hasibe (1992) Nedim'in Divan Şiirine Getirdiği Yenilik, Akçağ Yayını, Ankara.
- Mehmed Süreyya (1996) Sicill-i Osmanî, c. I, Hazırlayan Nuri Akbayar, Seyit Ali Kahraman, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Müstakimzâde Süleyman Saadettin (1928) 'Aff' Tuhfe-i Hattâtîn, İstanbul.
- POYRAZ, Yakup (2010) 'Uzaktaki Yazmalarımız: İngiltere Ulusal Kütüphanesi'ne İlk Kaydedilmiş Divanlar ve Mecmû'alar' **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Volume 3, Issue 12, Summer, 363-377. s.
- Sind/https://www.google.com.tr/search?q=sind&rlz=1C1VFKB_enTR621TR621&oq=sind&aqs=chrome..69i57j0l5.3621j0j8&sourceid=chrome&ie=UTF-8 Erişim Tarihi: 26.11.2017
- Şemseddin Sami (?) Kâmus-ı Türkî, Çağrı Yayınları, İstanbul.
- ŞENTÜRK, M. Hüdaî (2006) 'Murad Nakşibendi', İslam Ansiklopedisi, cilt 31, İSAM yayınları, İstanbul.
- TDK Türkçe Sözlük (2005) Türk Dil Kurumu Yayını, Ankara.
- TUMAN, Mehmet Nâilî(2001) Tuhfe-i Nâilî, Hazırlayan Cemâl Kurnaz, Mustafa Tatçı, Bizim Büro Yayınları, Ankara.
- Türkçe Sözlük (2005) Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük, Ankara.
- ÜNVER, İsmail (2004) XIX. Yüzyıl Divan Nazmı ve Nesri, Büyük Türk Klasikleri, c. 8, İstanbul.
- ÜZEL, Mustafa (2016) Hattat Hüseyin Râgıb, <http://hattatlarimiz.blogspot.com.tr/2016/01/hattat-huseyin-ragp.html> Erişim Tarihi: 26.12.2017
- YAKIT, İsmail (2003) Türk-İslam Kültüründe Ebcad Hesabı ve Tarih Düşürme, Ötüken Yayınları, Ankara.
- YEKBAŞ, Hakan (2009) Divan Şairinin Penceresinden Acem Şairleri, Turkish Studies, volume 4/2 , 1158-1187
- YENİTERZİ, Emine (2012) 'Klasik Türk Şiirinde Ülke ve Şehirlerin Meşhur Özellikleri' **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi** Klasik Türk Edebiyatının Kaynakları Prof. Dr. Turgut Karabey Armağanı, volume 3, issue 15, 301-334. s.